

ЯКІСНІ ПРИСЛІВНИКИ ОЦІНКИ В РОЛІ АКТАНТІВ ДІЄСЛІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ТА АВСТРІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

Сучасне мовознавство демонструє постійну увагу до оцінного аспекту у спілкуванні. У пропонованій статті досліджуються якісні прислівники оцінки в німецькій та австрійській художній літературі ХХІ століття. Також звернено увагу на оцінний аспект спілкуванні.??

Ключові слова: оцінка, типи оцінки, засоби вираження оцінки, якісні прислівники.

Мета нашої роботи – аналіз функціонування якісних прислівників оцінки, які виступають обов'язковими актантами-каузаторами оцінки у сполученні з дієсловами на матеріалі художнього полотна переважно ХХІ століття німецьких та австрійських письменників і, як результат, створення компонентної структури ситуації такого оцінного висловлення та підтвердження гіпотези про те, що оцінка входить в систему засобів передачі концептуального змісту художнього тексту.

Матеріалом для нашого дослідження послуговували романи таких сучасних австрійських письменників, як Арно Гайгер («У нас все добре»), Томас Главінік («Життя бажань») і твори німецьких письменників, таких, як Клеменс Майер («Коли ми мріяли»), Шарлотте Лінк («Чужий гість») загальним обсягом 1707 сторінок.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше на досить широкому фактичному матеріалі комплексно розглянуто проблеми функціонування оцінних якісних прислівників у сполученні з дієсловами в сучасній німецькій мові та австрійському варіанті німецької мови, обґрунтовано теоретичні засади витлумачення основних категорій, пов'язаних з оцінкою.

На дослідження оцінки як ціннісного аспекту значення були спрямовані лінгвістичні розвідки багатьох мовознавців. Її розглядали в логіко-семантичному (Н. Арутюнова, О. Вольф, В. Федосєєв), семантико-прагматичному (Т. Космеда, Т. Маркелова), комунікативному (Н. Гуйванюк, Н. Іваницька) аспектах. Проте жодне дослідження не демонструє огляду якісних прислівників оцінки в ролі актантів-ка-

узаторів оцінки в призмі реалізації цієї універсальної категорії у сполученні з дієсловами, відсутній також лінгвистичний аналіз художніх текстів сучасних німецьких та австрійських письменників, який би проілюстрував усі типи оцінки для виявлення диференційних ознак аксіологічних картин світу Німеччини та Австрії.

Оцінка міститься всюди, де відбувається будь-яке зіткнення суб'єкта пізнання з оточуючим світом [4, с. 75]. Акт оцінки проникає в процес пізнання світу людиною, людина не тільки пізнає, але й оцінює все те, що її оточує. Оцінка передає емоційний стан мовця, його ставлення до ситуації, об'єкта й тільки після цієї функції реалізується інформативний складник. Підставою для оцінки можуть бути когнітивні (інтелектуальні, логічні), психологічні, морально-етичні, естетичні, правові та інші критерії. З огляду на те, що категорія оцінки бере участь у створенні моделі світу та сприяє її пізнанню, категорія оцінки розглядається в роботі в лінгвокогнітивному аспекті.

Оцінка як ціннісний аспект значення наявна в найрізноманітніших мовних вираженнях. Вона може обмежуватись елементами, меншими, ніж слово, а може характеризувати й групу слів, і ціле висловлювання. Існують цілі пласти лексики, призначені для вираження оцінки [2, с. 27]. Це, в першу чергу, прикметники: «*Ein schlecht gelaunter, mürrischer, alter Mann*», *dachte sie „und inzwischen auch nicht einmal mehr attraktiv*» [10, с. 14]; дієприкметники: «*Erinnerst du dich an Sabrina?*», *fragte Agneta. Sabrina Baldini? Die mit diesem gut aussehenden Italiener verheiratet ist?* [10, с. 272]; якісні прислівники у сполученні з дієсловами: «*Krank*», *dachte Inga, «sein Lachen wirkt total krank*» [10, с. 125]. Оцінка міститься в препозиціональних структурах дієслів та передається через актанти, що казують радість чи смуток тощо: *Der junge Mann, sagte er; «scheint ein erfahrener Segler zu sein, er war begeistert von der „Libelle“*» [10, с. 87].

Прислівники різноманітні за своєю семантикою (наприклад, прислівники місця, часу й т. ін.), але оцінну функцію можуть виконувати лише якісні прислівники образу дії. Прислівники займають особливе положення серед оцінних слів. Найбільший інтерес представляють якісні прислівники, утворені від якісних прикметників. Подібні прислівники переважно означають ознаку дії чи вказують на ступінь прояву якості. Оскільки в більшості випадків оцінні якісні прислівники дериваційно корелюють з оцінними прикметниками, кількісний їх склад майже повністю збігається.

У нашій роботі якісні прислівники ми розглядаємо лише у сполученні з дієсловами, оскільки вони означають ознаку, яка передують дії, обумовлюючи при цьому їх віднесеність до дієслів. Пласт дієслівних лексичних одиниць в німецькій мові та австрійському варіанті німецької мови є достатньо об'ємним і неоднорідним за своїм складом. Дієслова традиційно розподіляються лінгвістами на різні семантичні групи: дієслова зі значенням споживання їжі та рідини (Дьяченко Т. Д.) (essen, trinken, schmecken), дієслова місцеположення суб'єкта, переміщення об'єкта (Гусєва 1988), дієслова руху (Orthen, 1976), дієслова стану (Бондаренко Н. А.) (sich fühlen), дієслова поведінки (Гришаєва Л.І., 1999), дієслова розумової діяльності (Іззінська І.М.) (glauben), дієслова інтуїтивної оцінки (Бондаренко Н. А., 2011) (finden) та багато інших груп. В цій роботі відмежування дієслівних лексичних одиниць, які сполучаються з якісними прислівниками оцінки, відбувається за допомогою інтуїтивно-ло-

гічного методу з опорою на частотність. Вибір інтуїтивно-логічного методу інвентаризації зумовлений двома основними чинниками: по-перше, великим смисловим об'ємом дієслів і, по-друге, складністю їх семантичного структурування в двох мовах. Вичленення дієслів, які сполучаються з якісними прислівниками оцінки, було здійснене шляхом стратифікації списку дієслів за критерієм частотності їх вживання у текстах художньої прози саме з оцінними якісними прислівниками.

Ціннісний підхід до дійсності та поняття «добре / погано», що його виражають, різноплановістю своїх зв'язків та функцій формує специфічні ознаки семантики оцінки. В основі цих ознак лежить природа семантичних компонентів оцінки – суб'єкта оцінки, об'єкта оцінки, її підгрунтя (в роботах інших дослідників – підстава, мотив). При зовнішній, вербальній дискретності оцінки кожний з її компонентів формує властивість «хорошості», що міститься в оцінному предикаті, і є основною метою оцінного висловлення. Природа цієї властивості залежить від природи об'єкта, а та, у свою чергу, обумовлена «вибором» суб'єкта – сенситивною чи інтелектуальною стороною його діяльності в процесі структурування оцінного судження [5, с. 23]. Оцінка являє собою думку про якісні чи кількісні ознаки речей та подій в діапазоні вище припущення та нижче твердо встановленого знання [6, с. 66].

Оцінка має складну структуру. При оцінній діяльності об'єкт оцінки співвідноситься за якоюсь своєю ознакою чи параметром (оцінки) з певною шкалою чи етапом кількісного чи якісного порівняння об'єктів, які є в розпорядженні суб'єкта оцінки, і орієнтовно визначається відносно цих координат по місцю в них [6, с. 67]. Дослідниця О. М. Вольф структуру оцінки представляє як «модальну рамку, яка накладається на висловлення та не збігається ні з його логіко-семантичною побудовою, ні з синтаксичною. В основі оцінної модальності лежить формула $A \text{ г } B$, де A представляє суб'єкт оцінки, B – її об'єкт, а $г$ – оцінне ставлення, яке має значення «добре / погано». Таким чином, основними елементами оцінної модальної рамки є суб'єкт та об'єкт, зв'язані оцінним предикатом. Окрім того, в модальну рамку оцінки входять, як правило, імпліцитно, шкала оцінки та стереотипи, на які орієнтована оцінка в соціальних уявленнях мовців [2, с. 12]. На думку А. А. Івіна, «у структуру оцінки входять чотири компоненти – суб'єкт, який оцінює, предмет / об'єкт/, що оцінюють, характер оцінки, підгрунтя оцінки. Ці компоненти співвідносяться з компонентами мовної семантики оцінки, що відображає структуру оцінного судження [3, с. 21–28].

На нашу думку, оцінна ситуація передбачає три складові частини: суб'єкт дії, саму дію, репрезентовану дієсловом та суб'єктивну / об'єктивну оцінку дій суб'єкта дії. Зауважимо, що дієслова інтерпретуються нами як двовалентні, оскільки можливий третій член, передетермінований семантичною структурою – *jemandem gegenüber* – зустрічається більш чи менш регулярно лише при деяких дієсловах. Тому доцільно визнати дієслова двовалентними.

Розглядаючи речення *Er merkte selbst, wie schlampig er nun arbeitete, doch es war ihm egal, er war so voller Vorfreude auf Marie* [9, с. 139] як приклад компонентної структури ситуації в аспекті реалізації категорії оцінки, ми маємо на увазі, що в цьому реченні слово *schlampig* є суб'єктивною оцінкою дії *arbeiten* суб'єкта дії. Таким чином, якісний прислівник *schlampig* виявляє кореляцію зі знаком «мінус»,

оскільки у смисловій структурі міститься значення «безалаберно», тож змістова експлікація цього слова зводиться до негативної оцінки.



Рис. 1. Компонентна структура оцінної ситуації, репрезентованої якісним прислівником у сполученні з дієсловом

Особливий інтерес у структурі оцінки представляє суб'єкт оцінки, що відрізняється від суб'єкта висловлення та від суб'єкта мовлення. Суб'єкт оцінки – це «фігура логічна, раціональна та алогічна, ірраціональна водночас. Як особа раціональна він діє в межах прийнятих в суспільстві вербальних етичних норм, але при виборі оцінного слова з синонімічного ряду керується своїм емоційним ставленням до об'єкту оцінки» [7, с. 43]. На думку Т. В. Маркелової, суб'єкт оцінки приписує цінність предмету шляхом вираження оцінки, виходячи з емпіричного досвіду чи певного стану свідомості, а також на основі загальнолюдовських стандартів буття [5, с. 10].

У ситуаціях, репрезентованих дієсловами стану, на кшталт, *Es war immer dasselbe, ich sollte mich schuldig fühlen, und manchmal tat ich das auch* [11, с. 179], *Der Typ hatte die Arme auf dem Rücken, alle hatten wir unsere Arme auf dem Rücken, ich fühlte mich irgendwie gut dabei, ich war besser als James Dean, obwohl es wehtat, und der Fidschi hatte nichts weiter an als eine Unterhose, die ihm viel zu groß war* [11, с. 177], при експлікації суб'єкта оцінки, він збігається з суб'єктом дієслова у валентній структурі. В наведених прикладах суб'єкт оцінки (суб'єкт дієслова) сам оцінює свою поведінку та стан (через актант дієслова – якісний прислівник оцінки). Суб'єкт оцінки в цьому випадку збігається з об'єктом оцінки, оскільки суб'єкт оцінки оцінює сам себе.

У більшості випадків суб'єкт, як правило, не есплікується і в його ролі виступає автор тексту: *Philipp weiß nicht, was er mit seinen Händen anfangen soll, und fühlt sich seltsam abseitig oder kommt sich sehr dumm vor oder einem Traum entsprungen und sagt, um von seiner mißlichen Situation abzulenken* [8, с. 284], *Noch nie in seinem Leben hat Peter sich so hunds miserabel gefühlt, er spürt jeden Knochen im leib, sein Blut pumpt in groben Stößen, läutet ihm in den Ohren* [8, с. 121], *Da fühlt sich Johanna zu Hause entbehrlich* [8, с. 93], *Wenn Astor sich vernachlässigt fühlte, zeigte es auf diese Weise* [9,

с. 66], *Jonas* hob mit einer Geste des Bedauerns die Arme, doch mit einem Mal **fühlte er sich frei** [9, с. 315]. У наведених прикладах при імплікації суб'єкта оцінки суб'єкту дієслова в валентній структурі відповідає об'єкт оцінки. Суб'єкт оцінки (автор тексту) в цьому випадку оцінює поведінку чи відчуття деякого об'єкта оцінки (суб'єкт дієслова) якимось чином (через актант-каузатор оцінки).

З дієсловом стану *sich fühlen* в рідкісних випадках оцінюється одночасно й емоційний, і фізичний стан: *Auch Alma **fühlt sich ausgelaugt, hungrig*** [8, с. 359]. В більшості випадків суб'єкт оцінює тільки емоційний стан об'єкта: *Geistig hingegen **fühlt er sich nach all den Aufregungen sehr konzentriert, sehr hell**, was in letzter zeit selten genug vorkommt* [8, с. 202], *Dann sitzt er ungewaschen, unrasiert, mit ausgebranntem Kopf, irgendwie weggetreten, obwohl er Kaffee für zwei trinkt, augenreibend und gähnend auf der Treppe und **fühlt sich vom heißen Wetter geohrfeigt*** [8, с. 281] чи тільки фізичний стан об'єкта: *Er **fühlte sich behaglich müde*** [9, с. 205], *Noch nie in seinem leben, sagte Fred, **hat er sich so wohl gefühlt**, mit einer Hand an die Bar genagelt* [11, с. 11].

Отже, комплексне дослідження аксіологічної функції якісних прислівників, які виступають обов'язковими актантами дієслів, дає можливість зробити висновки про багатогранність оцінки як мовознавчої категорії, великий смисловий об'єм дієслів, присутній у вокабулярі сучасної німецької мови та її австрійського варіанта. Аналіз подібних номінацій з погляду категорії оцінки відіграє важливу роль у виявленні диференційних ознак аксіологічних картин світу, адже ціннісна картина світу, що виражена в оцінних значеннях якісних прислівників оцінки, що «притягуються» дієсловами, може бути досліджена лише крізь призму емпіричних та культурних передумов створення значень.

Література

1. Бойчук О. І. Лексико-семантичне поле «citizen» в англійській мові / О. І. Бойчук // Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Методологія, методи та інструментарій фінансово-правового регулювання відтворювальних процесів за інноваційно-інвестиційною моделлю». – Чернівці, 2011. – С. 381-385.
2. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М.: Наука, 1985. – 227 с.
3. Ивин А. А. Основания логики оценок / А. А. Ивин. – М., 1970, с. 21-28
4. Колисанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский. – М., ? 1984. – 175 с.
5. Маркелова Т. В. Семантика оценки и средства ее выражения в русском языке / Т. В. Маркелова. – М.: МПУ, 1993. – 125 с.
6. Никитин М. В. Основания когнитивной семантики : учеб. пособ. / М. В. Никитин – СПб.: Изд.-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2003. – 277 с.
7. Чернейко Л. О. Порождение и восприятие межличностных оценок / Л. О. Чернетко // Филологические науки. – 1996. – № 6. – С. 42 – 53.
8. Geiger Arno. Es geht uns gut. Roman. – Wien: Carl Hanser Verlag, 2005. – 390 S.
9. Glavinic Thomas. Das Leben der Wünsche. Roman. – München: Carl Hanser Verlag, 2009. – 319 S.

10. Link Charlotte. Der fremde Gast. Roman. – München: Wilhelm Goldmann Verlag, 2005.- 480 S.

11. Meyer Clemens. Als wir träumten. Roman. – Frankfurt am Main:S.Fischer Verlag GmbH, 2010.-518 S.

Лазебная Е. А. Качественные наречия в роли актантов глаголов в современной немецкой и австрийской художественной прозе

Современное языкознание демонстрирует постоянное внимание к оценочному аспекту в общении. В предлагаемой статье исследованы качественные наречия оценки в немецкой и австрийской художественной литературе XXI века.

Ключевые слова: оценка, типы оценки, средства выражения оценки, качественные наречия.

Lazebnaya E. A. Qualitative adverbs as actants verbs in modern German and Austrian fiction

Modern linguistics demonstrates steady attention to the aspect of assessment in intercourse. Qualitative adverbs of assessment in German and Austrian literature of XXI century are investigated in this article.

Key words: an assessment, types of assessment, means of expression of assessment, qualitative adverbs.